

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

קווי ייחוד בקדושתאות לימים הנוראים - 17720

תאריך עדכון אחרון 25-09-2016

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ספרות עברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' שולמית אליצור

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: shulamit.elizur@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ב 9:30 - 10:30

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקדושתא היא סוג הפיוט המרכזי בארץ ישראל הקלסית. הקדושתאות לימים הנוראים הן הקדושתאות הקדומות ביותר שהגיעו לידינו, ועיצובן ייחודי ושונה לעתים מזה של יתר הקדושתאות. נעניין בקדושתאות קדם-קלסיות וקלסיות לימים הנוראים ונלמד את ייחודן.

מטרות הקורס:

היכרות עם סוג פיוטי מרכזי, תוך לימוד מאפייניו הייחודיים.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

רכישת כלים לקריאה עצמית של פיוטים, ויכולת לניתוח ביקורתי של מחקרים בפיוט.

דרישות נוכחות (%) :

80%

שיטת ההוראה בקורס: קריאה משותפת של פיוטים וניתוחם וניתוח ביקורתי של מאמרי מחקר.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- א. היקף הקדושתא לימים הנוראים וציונים כלליים באופיה.
- ב. מבנה הקדושתא הקדומה וייחודה המבני של הקדושתא לימים הנוראים:
 1. מעמד החוליה השנייה.
 2. הקיקלר ועיצובו.
 3. העסתריוטא.
 4. רהיטי תבנית.
 5. רהיטי פסוקים.
 6. הסילוק.
 7. פיוטי הקדושה.

ד. ברכת קדושת היום

1. פיוטים עצמאיים בברכת קדושת היום: התקיעות וסדר העבודה.
2. ה'גוף'.
3. סדרי פסוקים ליום כיפור.
4. הסליחות.

ה. סיום העמידה:

1. השלמת הקרובה.
2. פיוטי עושה השלום.

1. ש' אליצור, 'קהל המתפללים והקדושתא הקדומה', הנ"ל ואחרים (עורכים), כנסת עזרא: ספרות וחיים בבית הכנסת, אסופת מחקרים מוגשת לעזרא פליישר, ירושלים תשנ"ה, עמ' 170 191
2. ש' אליצור, 'על מיקומו ומבנהו של הקיקלר בקדושתא הקלירית', מחקרי ירושלים בספרות עברית ג (תשמ"ג), עמ' 140 155 (נדפס שנית בקיצורים, בשם 'מיקומו של הקיקלר בקדושתא הקלירית', כנספח לספרו של ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, עמ' 513 520)
3. ש' אליצור, 'סדרי פסוקים בפיוטים ובתפילות ישראל', גנזי קדם ה (תשס"ט), עמ' 9-63
4. ש' אליצור, 'שרשרות הפסוקים והברכה הקדומה', תרביץ עז (תשס"ח), עמ' 425 473
5. מ' בית-אריה, 'פאלימפססט מינכן: שרידי מגילה מלפני המאה השמינית', קרית ספר מג (תשכ"ח), עמ' 411 428
6. י' גרנט, 'אז מלפני בראשית' - דברים שקדמו לבריאת העולם: מסורות ודרכי עיצובן בפיוט הקדום על רקע מקורותיו, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשס"ט
7. י' היינימן, 'סדרי הברכות הקדומים לראש-השנה ולתעניות', הנ"ל, עיוני תפילה, בעריכת א' שנאן, ירושלים תשמ"א, עמ' 44 53
8. י' היינימן, 'מלכיות זכרונות ושופרות', הנ"ל, עיוני תפילה, בעריכת א' שנאן, ירושלים תשמ"א, עמ' 65 61
9. י' דוידזון, 'לתכונת הפיוטים', מדעי היהדות, א (תרפ"ה-תרפ"ו), עמ' 187 195
10. מ' זולאי, 'קוריוזים מפיוטי הגניזה', בתוך: זולאי, א"י ופיוטיה, עמ' 558 576 (הדפסה ראשונה: סיני ט [תש"ה], עמ' רפו-שד)
11. י' יהלום, 'בחזרה ל"מחזור ארץ-ישראל' - קודקס הגניזה"', קרית ספר סג (תש"ן), עמ' 189 206
12. י' יהלום, 'פאלימפססט מינכן והקדושתא הקדומה', תרביץ לח (תשכ"ט), עמ' 373 383
13. י' יהלום, פיוט ומציאות בשלהי הזמן העתיק, תל-אביב תש"ס
14. י' יהלום וב' לפלר, "'מי לא יראך מלך": סילוק קלירי אבוד לראש השנה', "לאות זיכרון": מחקרים בשירה העברית ובמורשת ישראל (ספר זיכרון לאהרן מירסקי), בעריכת א' חזן וי' יהלום, רמת-גן תשס"ז, עמ' 127 158
15. א' מינץ-מנור, "'כתפוח נאה בפרות כן כהן בצאתו": הדימוי בפיוט "מה נהדר" מתקופת הפיוט הקדם-קלסית', גנזי קדם ה (תשס"ט), עמ' 165 188
16. י"י סטל, 'תקיעת השופר שבתחיית המתים', בתוך: י"י סטל, סגולה: עיונים וברורים במנהג והלכה,

פיוט, מדרש ואגדה, ספר ראשון, ירושלים תשע"ב, עמ' 69 111

17. ע' פליישר, יצירתו של יוסף אבן אביתור: סוגים ותבניות בפיוטיו, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשכ"ח
18. ע' פליישר, 'עיונים בהשפעת היסודות המקהלתיים על עיצובם והתפתחותם של סוגי הפיוט', יובל, ג (תשל"ד), עמ' יח-מח
19. ע' פליישר, 'לנוסחה הקדום של קדושת העמידה', בתוך: פליישר, תפילות הקבע, א, עמ' 253 265 (הדפסה ראשונה: סיני סג [תשכ"ח], עמ' רכט-רמא)
20. ע' פליישר, 'לפתרון של כמה בעיות יסוד במבנה הקדושתא הקלאסית', ספר הזכרון לחנוך ילון, בעריכת י' קוטשר, ש' ליברמן ומ"צ קדרי, רמת גן תשל"ד, עמ' 444 470
21. ע' פליישר, 'עיונים באופיים הפרוזודי של אחדים ממרכיבי הקדושתא', הספרות, ג (תשל"ב), עמ' 568 585
22. ע' פליישר, 'עיונים בתהליכי עיצובם התבניתיים של סוגי הפיוט הקלאסיים', תרביץ, לט (תשל"ל), עמ' 248 267
23. ע' פליישר, 'עיונים בבעיות תפקידם הליטורגי של סוגי הפיוט הקדום', תרביץ, מ (תשל"א), עמ' 41 63
24. ע' פליישר, 'עיונים בהשפעת היסודות המקהלתיים על עיצובם והתפתחותם של סוגי הפיוט', יובל, ג (תשל"ד), עמ' יח-מח
25. ע' פליישר, 'לנוסחה הקדום של קדושת העמידה', בתוך: פליישר, תפילות הקבע, א, עמ' 253 265 (הדפסה ראשונה: סיני סג [תשכ"ח], עמ' רכט-רמא)
26. ע' פליישר, 'לתפוצתן של קדושות העמידה והיוצר במנהגות התפילה של בני ארץ ישראל', בתוך: פליישר, תפילות הקבע, א, עמ' 465 494 (הדפסה ראשונה: תרביץ, לח [תשכ"ט], עמ' 255 284)
27. ע' פליישר, 'עיונים במבנה הקדושתא הקלאסית', דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשל"ב, עמ' 291 295
28. ע' פליישר, 'עיונים בהתהוותם ובהתפתחותם של פיוטי הרשות', דברי הקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשל"ז, עמ' 359 362
29. ע' פליישר, 'קדושת העמידה (ושאר הקדושות): היבטים היסטוריים, ליטורגיים ואידאולוגיים', בתוך: פליישר, תפילות הקבע, א, עמ' 105 154 (הדפסה ראשונה: תרביץ, סז [תשנ"ח], עמ' 301 350)
30. ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, מהדורה שנייה מורחבת, ירושלים תשס"ח (מהדורה ראשונה: ירושלים תשל"ה)
31. ע' פליישר, 'לחקר תבניות הקבע בפיוטי הקדושתא (קיקלר, עסטרייטא)', סיני, סה (תשכ"ט), עמ' כא-מז; קסז.

-
32. ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראליים בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח
33. ע' פליישר, תפילות הקבע בישראל בהתהוותן ובהתגבשותן, א-ב, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, ירושלים תשע"ב
34. I. Abrahams, 'The Lost "Confession of Samuel"', *HUCA I* (1924), pp. 377-385
35. L. Zunz, *Die synagogale Poesie des Mittelalters*, Berlin 1855
36. L. Zunz, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Berlin 1865
37. M. Rand, 'More on the Seder Beriyot', *JSQ* 16 (2009), pp. 183-209

ב. מקורות

1. ש' אליצור, 'לביור הרכבה וייחוסה של קרובת "אב ידעך מנוער" לנעילה', בתוך: וביום צום כיפור ייחתמון, קובץ מאמרים על יום הכיפורים, אלון שבות תשס"ה, עמ' 223-230
2. ש' אליצור ומ' רנד, רבי אלעזר בירבי קליר: פיוטים לראש השנה, ירושלים תשע"ד
3. ד' גולדשמידט (מהדיר), מחזור לימים הנוראים לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, כרך א: ראש השנה, ירושלים תש"ל
4. ד' גולדשמידט (מהדיר), מחזור לימים הנוראים לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, כרך ב: יום כיפור, ירושלים תש"ל
5. ע' הכהן, 'כמהה יונתך בקול ערב / לך כיונה לעת ערב: קטעים מקומפוזיציה קדומה לתפילת הנעילה', בתוך: וביום צום כיפור ייחתמון, קובץ מאמרים על יום הכיפורים, אלון שבות תשס"ה, עמ' 231-259
6. ע' הכהן, קדושתאותיו של ר' שלמה סולימן אלסנג'ארי למועדי השנה, א-ב, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשס"ד
7. נ' וידר, 'נוסח ברכת קדושת השם בראש השנה ויום הכיפורים', בתוך: וידר, התגבשות, כרך א, עמ' 361-367 (הדפסה ראשונה: תרביץ לג [תשכ"ה], עמ' 43-48)
8. נ' ויסנשטרן, פיוטי יוחנן הכהן בירבי יהושע, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשמ"ד
9. מ' זולאי, 'לתולדות הפיוט בארץ ישראל', בתוך: זולאי, א"י ופיוטיה, עמ' 126-197 (הדפסה ראשונה: ידיעות המכון לחקר השירה העברית ה [תרצ"ט], עמ' קז-קפ)
10. מ' זולאי, פיוטי ינאי, ברלין תחר"ץ
11. י' יהלום, מחזור ארץ-ישראל, ירושלים תשמ"ז

12. א' מירסקי, הפיוט, ירושלים תש"ן

13. א' מירסקי, פיוטי יוסי בן יוסי, ירושלים תשל"ז

14. צ' מלאכי, 'העבודה ליום הכיפורים: אופיה, תולדותיה והתפתחותה', א-ב, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים, תשל"ד

15. י' מרקוס, גנזי שירה ופיוט, ניו-יורק תרצ"ג

16. י' מרקוס, 'פיוטי ראש השנה ויום הכפורים לר' אלעזר הקליר', חורב ב (תרצ"ה), עמ' 6 16

17. ע' פליישר, 'מחזורי פיוט מתוך קדושתא ליום כיפור המיוחדות ליוסי בן יוסי', קבץ על יד, ז (יז, תשכ"ח), עמ' 1 79

18. צ"מ רבינוביץ, מחזור פיוטי רבי ינאי לתורה ולמועדים, א-ב, ירושלים ותל-אביב תשמ"ה-תשמ"ז

19- ש' שפיגל, אבות הפיוט: מקורות ומחקרים לתולדות הפיוט בארץ ישראל, ערך מ"ח שמלצר, ניו יורק וירושלים תשנ"ז

20. R. Edelman, *Zur Frühgeschichte des Mahzor*, Stuttgart 1934

21. I. Elbogen, 'Kalir Studien', HUCA, 4 (1927), pp. 405-431

22. W. J. van Bakkum, *The Qedushta'ot of Yehudah according to Genizah Manuscripts*, Groningen 1988

23. G. Ormann, *Das Sündenbekenntnis des Versöhnungstages*, Frankfurt a. M. 1934

ג. מבחר מקורות לפיוטים מספרד

מפיוטי ר' יוסף אבן אביתור

1. ח' ברודי וק' אלברכט, שער השיר (H. Albrecht & Brody, *New The School Hebrew Poets*, London, Leipzig, New York 1906), עמ' 9-15, [קטע] עבודה סדר, נשמת) 15-9 'עמ, (Poets, London, Leipzig, New York 1906), עמ' 10 הוא סליחה לתשעה באב לרב הא"י גאון], הושענא).

2. ח' ברודי ומ' וינר, מבחר השירה העברית, ליפסיא תרפ"ב, עמ' נח-נט (רהיט לפני קדושה).

3. ש' ברנשטיין, 'פיוטים ספרדיים חדשים מתקופת הזהב', עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל ב (תרצ"ו), עמ' 64-67, 75-77 (מקדושתא ליום כיפור)

4. א"ל לנדסהוט, עמודי העבודה, ברלין תרי"ז, עמ' 92-94 (רשימה של 10 פיוטים), 130 (רהיט ליום כיפור, למנחה); הוספות, עמ' XXIV-XXII (קדושתא לנעילה)

5. ט' רוזן, 'הפואטיקה של העיבוד בפיוטי יונה', מחקרי ירושלים בספרות עברית י-יא (תשמ"ז-תשמ"ח), עמ' 735-736

6. י' רוזנברג, 'סדר עבודה לרבנו יוסף אבן אביתור', קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים, ב (ברלין תרט"ז), עמ' 18-25

7. M. Sachs, *Die religiöse Poesie der Juden in Spanien*, Berlin 1845, p. 10

פייטנים נוספים:

7. ד' ירדן (מהדיר), שלמה אבן גבירול: שירי הקודש, ירושלים תשל"א-תשל"ב

8. י' דוד, שירי ר' יצחק אבן גיאת 1038-1089 (מהדורה טנטאטיבית), ירושלים תשמ"ח

9. ש' ברנשטיין (מהדיר), משה אבן עזרא: שירי קודש, ירושלים תשי"ז

10. י' לוין (מהדיר), אברהם אבן עזרא: שירי הקודש, כרכים א-ב, ירושלים תשל"ו-תש"ם

11. י' לוין וט' רוזן (מהדירים), שירי הקודש של משה אבן עזרא, א-ב, תל-אביב תשע"ב-תשע"ד

12. ד' ירדן (מהדיר), שירי הקודש לר' יהודה הלוי, כרכים א-ד, ירושלים תשל"ח-תש"ם

חומר לקריאה נוספת:

חלקים מהרשימה שבסעיף הקודם.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי:

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %

הרצאה 0 %

השתתפות 0 %

הגשת עבודה 100 %

הגשת תרגילים 0 %

הגשת דו"חות 0 %

פרויקט מחקר 0 %

בחנים 0 %

אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: